

KARASSZON DIÉNIES*

A 200 évvel ezelőtt született Sauer Ignác orvosprofesszor összehasonlító népegészségügyi vizsgálatainak üzenete

Sauer Ignácról tartott megemlékezésünket nemcsak születésének (1801. október 2.) 200-ik évfordulója és elhunyt napjának (1863. november 20.) mai ankétunk napjával való egybeesése teszi indokolttá: ő életével, tevékenységével nagyszerűen példázza az ankétunk főtémájában megfogalmazott gondolatokat, ezen túlmenően akadémiái székfoglaló előadásában még üzenetet is hagyott számunkra. Ennek a figyelmeztető üzenetnek emlékezetünkbe idézését ma különösen nagy jelentőségűnek tartjuk.

Életéről, orvosi pályafutásáról röviden annyit, hogy Veszprémben született, orvosi tanulmányait a pesti egyetemen kezdte meg, de Bécsben fejezte be. Eleinte másodorvosként a bécsi köz-kórházban, később főorvosként a bécsi gyermekkórházban működött. Az 1831-ben kitört cholera elleni küzdelem Haditanács által kinevezett szervező biztosaként Galíciában, Csehországban majd újból Bécsben érdemelte ki megbízói elismerését. Grossenzersdorfbán teljesített 4 éves járásorvosi szolgálat után Bécsben lett rendőrorvos, majd a nyomozási kórház főorvosa. Innen nevezték ki a **pesti egyetemen az akkor „különös kór- és gyógytannak”** nevezett belgyógyászat professzorává (1842). Egy éven át (1860–1861) a dékáni, ugyancsak egy éven át (1862–1863) a rektori tisztséget is reá ruházták. Nagy jelentőségű és emlékezetes a szabadságharc alatt (1848-ban), majd az önkényuralom idején 1861-ben országos főorvosként kifejtett eredményes tevékenysége.

Tudományos tevékenységéről szólva különös hangsúlyt érdemel, hogy az ún. „első bécsi orvosi iskola” neveltjeként, **Skoda** közvetlen tanítványaként ő hozta be Magyarországra a fizikális diagnosztika akkor forradalmian új módszerét, a kopogtatást (percussiót) és a hallgatódzást (auscultatiót). Ennek jelentőségét talán jobban megvilágítja, ha azt mondom: belgyógyász professzorként ő tanította **Korányi Frigyes** orvostanhallgatót a betegvizsgálatra. Figyelemreméltó tanulmányokat írt a typhusról, a choleráról, a kopogtatásról és hallgatódzásról, a gerincvelő bántalmairól; egyetemi belgyógyászati előadásait egyik kiváló hallgatója: **Poór Imre** jelentetette meg könyv formájában hat kötetben. Megjegyzést érdemel, hogy beiktatásakor Sauer professzor a rektor latin nyelvű köszöntőjére magyarul válaszolt, de előadásait – az akkori rendelkezéseknek megfelelően – neki is latin nyelven kellett tartania. Előadásainak compendiuma „*Praelectiones ex pathologia et therapia specialis medica*” (Pestini, I–VI, 1854) következőképpen latin nyelvű; bizonyára ezért idézik ma már oly ritkán a kopogtatás és hallgatódzás magyarországi bevezetőjének és meghonosítójának írásművét.

* 1093 Budapest, Lónyay utca 37/C. 5. em. 2.

Tudományos érdemeinek lassan-lassan bekövetkezett elhomályosulásához képest hosszú idő után új fényt kapott Sauer országos főorvosi tevékenysége a szabadságharc ideje alatt. Erről – az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc 150-ik évfordulója tiszteletére megjelent „*A szabadságharc egészségügye és honvédorvosai*” c. kétkötetes kiadványban olvasható adatok alapján – részletes képet alkothatunk. Innen is tudjuk, hogy Sauer 48-ban a minisztérium egészségügyi osztályának vezetője, országos főorvos, a Nemzetőrségi Haditanács igazgató főorvosaként a honvédorvosok legfőbb felügyelője lett; utóbb a polgári egészségügyek irányítójaként tevékenykedett. Tervezetet dolgozott ki „*Magyar Orvosi Akadémia*” felállítására és „*Országos Kórház*”, továbbá „*veszteg-intézetek*” létesítése, cholera-ellenes küzdelem és himlőoltások szervezése érdekében; javasolta a „*kéjhölgyek*” kéthetenkénti kötelező orvosi vizsgálatának bevezetését; több alkalommal is megrázó hangvételű beadványban hívta fel **Kossuth** kormányzó, valamint **Stáhly**, majd **Flór** honvéd egészségügyi főnökök figyelmét a kaszárnyákban és a katonai (honvéd) kórházakban fennállott botrányos egészségügyi állapotokra.

A szabadságharc leverése után Sauert országos főorvosi tisztéből elmozdították. **Virozsil** rektor őt – az ország kormányzásával megbízott **Geringer** császári polgári főbiztoshoz intézett jelentésében – politikailag megbízhatatlannak minősítette. Egyetemi tanári állását azonban megtarthatta és a cholera elleni küzdelemben is részt vehetett. A cholera ugyanis nemcsak a szabadságharc kitörésében, hanem – a kiütéses typhussal együtt – annak leverésében is történelemformáló szerepet játszott. Az 1849-ben második hullámban támadó cholera – amelyet az orosz seregek hurcoltak be országunkba – a győzelmes cári orosz sereg katonái között is tömegével szedte áldozatait: egyedül Debrecenben több, mint 2000 orosz katona halt meg cholerában. Újabb járványkitörés volt 1854–55-ben, így Sauernek bőven nyílt lehetősége a cholera felismerése és a járványellenes küzdelem terén szerzett tapasztalatai gyümölcsöztetésére. Emellett Sauer részint oktatásszervezési, legfőképpen mégis szakmai tudományos kérdésekkel foglalkozott.

Oktatásszervezési szempontból említést érdemel, hogy jelentős erőfeszítéseket tett a magántanári intézmény fejlesztésére. Az ő rektorsága idején, 1862–1863-ban nyert egyetemi magántanári címet **Kovács József**, a sebészeti műtétan, **Balogh Kálmán**, a szövettan, majd az elméleti orvos-tan, és **Gebhardt Lajos**, a mellkórisme- és gyógytan tárgyköréből.

Sauer professzort – szakmai tudományos működése alapján – a Magyar Tudományos Akadémia 1859. december 15-én tagjai sorába választotta. Akadémiai székfoglalóját – mely egyben utolsó műve – mintegy fél évvel halála előtt, 1863. február 16-án tartotta. Az előadásban foglaltak érvényre juttatását „szervi szívbaja” megakadályozta, ezért azokat csak üzenet formájában hagyta reánk. Mi ez az üzenet?

Sauer akadémiai székfoglaló előadásának címe: „*A népesedés akadályai Magyarhonban.*” Ebben a honfoglaló magyarok – külföldi források alapján becsült – létszámára vonatkozó beszámolók hozzávetőleges számadataiból kiindulva követi végig országunk demográfiai mutatóinak változásait. Bemutatja a **II. József** által 1784-ben elrendelt első, majd az 1857-es – akkor legújabb – népszámlálás eredményeit, majd az így nyert értékeket egybeveti a szomszédos népekre vonatkozó népszámlálások adataival. Nemzetközi összehasonlításban végzett demográfiai elemzése – mai ankétunk fő témáját, a Magyarország és Európa más részei közötti kapcsolatok kérdéseit tartva szem előtt – több szempontból is figyelemreméltó. Elsősorban nagy jelentőségű az előadásában kifejtett megállapítás, amely a jelen előadás címében foglalt üzenetet is jelenti. Figyelmeztetőleg mutatott rá ugyanis arra a szomorú tényre, hogy a magyar lakosság népesedése lemaradt a szomszédos népekéhez képest. Következő megállapítása ennek okaira is rámutat, amikor hangsúlyozza, hogy lakosságunknak csupán 20%-a éli túl 50-ik életévét. Ez a tény egymagában tanúsítja, hogy a magyar lakosság népesedésének, magyarul szaporodásának akadályait Sauer – addigi orvosi és egészségügyi működése során szerzett tapasztalatait összegezve – elsősorban egészségügyi okokban találta meg.

Sauer professzor maga is fiatalon, 62 éves korában halt meg szívbetegség következtében. Elvei később **Tisza Kálmán**, **Trefort Ágoston** kormányzati intézkedéseiben, majd különösen a nagy hírű **Fodor József** közegészségtani tanításaiban éledtek újjá. Fodor ugyancsak összehasonlító

vizsgálatokat végzett és megállapította, hogy a férfiak átlag életkora Magyarországon 59, Ausztriában 65, Németországban 68, Angliában 70 év. „Ezek az adatok megdöbbenetűk – írta Fodor. Ugyanazon állású, ugyanazon foglalkozású egyének 11 évvel élnek hosszabb életet Angliában, 9 évvel hosszabbat Németországban és csaknem 6 évvel hosszabbat Ausztriában, mint Magyarországon.”

Fodor – a kapott eredményeket tovább elemezve – széles körű összehasonlító felmérést végzett. Vizsgálatai alapján ugyanarra a meggyőződésre jutott, mint Sauer, nevezetesen hogy a magyar lakosság népesedésének fő akadályai egészségügyi okokban keresendőek. Fodor – ugyancsak az MTA közgyűlésén előadott beszédében – a megoldás útját: a közegészségügy fejlesztését is megvilágította. „Sokat, igen sokat kellene tennie az államnak, társadalmunknak, hogy lakosságunk élet-tartamát meghosszabbítsa. Egyet azonban megtehet, mert ez kezeiben van, s ez az ifjúság egészség-nevelésének reformja.”

Fodor zsenialitása nagyszerűen fogalmazta meg Sauer üzenetét. Tevékenysége nyomán Trefort Ágoston rendeletére a középiskolákban már 1882-ben megindult az egészségtan oktatása; szakorvosként középiskolai egészségtan tanárok és iskolaorvosok álltak munkába. Érvényre jutott Tisza Kálmán mondása, amely szerint „az iskolában kell megvetni az alapját annak, hogy az egészség-ügy Magyarországon javíttassék...”

A mai helyzetet véve figyelembe, sajnálattal kell megállapítanunk, hogy középiskoláinkban nincs egészségtan oktatás; szünetel az iskolaorvosok és egészségtan tanárok képzése. A következőt a napi sajtóból ismerjük, a szomszéd népekhez viszonyítva a magyarság lélekszáma, átlagos életkora, életesélyének alakulása nemzetközi összehasonlításban kedvezőtlen. Sauer Ignác jóslata beteljesedett: kormányzatunk ezen a sanyarú helyzeten változtatni kíván éspedig – szerencsére – Sauer, Tisza, Trefort és Fodor iránymutatását követve az egészség- és élettudományok által meghatározott jövőkép alapján. Ehhez azonban nélkülözhetetlen az iskolai egészségtan oktatás újbóli bevezetése, egészségtan tanárrá és iskolaorvossá szakosított orvosok munkába állítása. Ez Sauer üzenete számunkra és ennek megvalósulásakor fogjuk Sauer Ignác emlékét az őt megillető helyen, a nagy magyar orvosok sorában méltóképpen tisztelni és ápolni.